

Ljudevit Rupčić

BIBLIJSKA I CRKVENO-LJUDSKA UVJETOVANOST RELIGIOZNOG INDIFERENTIZMA*

Indiferentizam je više duhovna struja nego jedinstven idejni sustav koji u Bogu i vjeri u njega ne vidi nikakvu ili gotovo nikakvu vrijednost i praktički se tako odnosi prema njima. Ima ga više vrsta, stupnjeva i boja. Oslanjajući se na Bibliju kao posebno ljudsko religiozno iskustvo, vidi se da je indiferentizam stalan pratilac vjere. To isto potvrđuje povijest religija zajedno s poviješću kulture i civilizacije. Starim razlozima indiferentizma s vremena na vrijeme pridružuju se novi zbog kojih on poprima veći ili manji opseg, dublje ili pliće zadire u ljudsku svijest, jače ili blaže oblikuje civilizacije. Posebno je uzeo maha s prosvjetiteljstvom koje mu je dalo nove razloge i poticaje. I od tada se, zasnivajući svoj stav na sukobu između autoriteta razuma i autoriteta vjere, pokušava i znanstveno opravdati.

Indiferentizam, u sebi kompleksan fenomen, povezan je s mnogim povijesnim, znanstvenim, gospodarskim i religioznim prilikama svake civilizacije. Svako povijesno i kulturno razdoblje ima svojih uvjeta za određene oblike indiferentizma, kojima uvijek ostaje zajednička osnova, unatoč međusobnim razlikama. Opseg i dubina fenomena indiferentizma uvjetovani su čovjekovim nutarnjim i vanjskim prilikama. Njega katkad određuje i teološka slika religije.

Božja transcendencija

Korijeni su indiferentizmu u samoj naravi čovjekovoj i naravi Božjoj. Naime, znanost nikada ne može znanstveno dokazati Božju opstojnost, a još manje Božja svojstva. Bog, naime, nadilazi ljudski um. S druge pak strane, znanost jednako tako ne može dokazati da Bog ne postoji. Ateizam je, naime, teoretski nedokažljiv. On se temelji na odluci. Čovjek, dakle, nema znanstvenih razloga ni za Božju opstojnost, ni protiv nje. Zbog toga ostaje slobodan da se odluči za jednu ili drugu stranu. Ipak, on se nikada ne odlučuje bez razloga. Nešto ga mora potaknuti i motivirati da odabere jedno, a ne drugo. I to je vrlo značajno za nastanak, opstanak, opseg, dubinu i trajnost i vjere i vjerskog indiferentizma. Sve ono što utječe na razum, volju, bilo pozitivno ili negativno, uvjetuje čovjekov stav prema Bogu i religiji. Stoga su podloga i uvjet vjerskog indiferentizma uvijek negrešno ili grešno intelektualno ili voljno držanje prema religiozno—moralnim vrijednostima.

Povijest je pozornica na kojoj se rvu Bog i čovjek. Bog je neuhvatljiv u svojim postupcima. Njegova je otajstvenost čovjeku izazov s kojim se nikako ne miri. Kada

* Ovo je predavanje na simpoziju održano pod naslovom „Biblijsko—crkvena uvjetovanost vjerskog indiferentizma“.

već ne može ovladati misterijem Boga i njegova djelovanja, onda ostaje pri svojem shvaćanju koje lako apsolutizira. U tome mu pomažu jednako tako ograničeni i bliski interesi, koji lako postaju kriteriji istinitosti, dobra i spasenja. To je ono što odvraća od Boga i vodi u indiferentizam. „Dobro je poznato da ljudske strasti i osjećaji rađaju pristranu logiku, tako da čovjek brižno skuplja sve argumente koji su u prilog njegovu mišljenju, ali istodobno brižljivo se kloni onih argumenata koji su protiv njegova mišljenja.“¹

Biblija svjedoči da nije istina da je čovjek stvorio Boga, nego je istina da je Bog stvorio čovjeka, a čovjek bogove. Jer, izuzev proroke i neki skromni ostatak naroda Božjega, Bog i Izrael vodili su međusobni težak dijalog. Bog se nikada nije dao podložiti javnom mišljenju, običaju, ukusu i interesima naroda pa postati Bog po njegovu ukusu. On nije bio na ljudskim putovima. Imao je svoje putove do čovjeka kojima je jedino i čovjek mogao doći do njega.

Boga također nije moguće naći u ljudskim riječima, nego u njegovoj Riječi, koja je čovjeku strana i neočekivana. Ona se može prihvatiti i u njoj se Bog može naći samo u ljubavi i povjerenju.

Čovječanstvo već odavno, a osobito danas živi u sumraku, unatoč slavi koje se domoglo uspjesima znanosti i tehnologije. Odatle i pitanje: „Je li Bog mrtav?“ Ta odsutnost Boga u svijetu, povijesti i ljudskom društvu uopće jednima je nevolja, drugima olakšanje, trećima zagonetka. To je star problem od kojeg nije bio pošteđen ni izabrani židovski narod. Bog se, naime, s jedne strane, naslućuje, a, s druge, ne pokazuje. To ljude oduvijek zbunjuje. Bog se ponudio židovskom narodu, ali se nikada nije dao obuhvatiti. Uvijek je bio veći nego se mislilo i uvijek je iskakao iz predodžaba, želja i iskustva, u koje su ga htjeli smjestiti i zatvoriti. Jakovljevo rvanje s Bogom daje pečat cijeloj Bibliji: „Ne puštam te, dok me ne blagosloviš... Kaži mi svoje ime!“ (Post 32, 27. 30), uzviknuo je Jakov Bogu. I kako tada, tako i uvijek. „Mi nismo konfrontirani ni jednostavno s jednim vladajućim i mpćnim Bogom ni samo s jednim Bogom utjehe i rajske sreće. Mi stojimo naspram jednom stranom Bogu koji ne odgovara onome što mi od njega očekujemo i čija se diskretna ljubav očituje u nemoći križa. To je Bog s kojim mi živimo u konfliktu. I taj je konflikt konflikt ljubavi.“²

Bog je, prema Bibliji, uvijek blizu i daleko (usp. Jr 23, 23), skriven (Iz 45,15) i otkriven (Ps 76,2). Božju blizinu, ipak, ne ugrožava Bog nego čovjek. Bog uvijek ostaje pri svojoj riječi, obećanju i volji da spasi čovjeka. Tu blizinu i njezinu učinkovitost čovjek postavlja u pitanje posebno grijehom. „Ne, nije ruka Jahvina prekratka da vas spasi, niti mu je uho otvrdlo, da ne bi čuo, nego su opačine vaše jaz otvorile između vas i Boga vašega. Vaši su grijesi lice njegovo zastrli, i on vas više ne sluša (Iz 59,2). Grijeh prebacuje čovjeka iz Božje blizine u Božju daljinu. A ono što je daleko, slabo se vidi i slabo se prepoznaje. I zato daje mogućnost da se ono čega nema pripisuje Bogu, ono što ima zamračiti i odbaci i tako stvori nakaradna slika o Bogu zbog koje se on ne može prihvatiti odlučno, radosno i bez rezerve, kako to inače traži vjera.

Jedan je, dakle, od velikih razloga Božje odsutnosti, a time i vjerskog indiferentizma, Božja transcendencija. Do kakvih sve protesta i dvojbi dovodi pokušaj da se

¹ R. SUPEK, *Socijalna psihologija*, Beograd 1968., str. 249

² H. BOURGOIS, „Der geteilte Glaube“, u *Concilium* br. 11/1975., str. 623.

ona pomiri s ljudskim pogledima, željama i na svoj način shvaćenim dobrom, pokazuje Knjiga Jobova. Olako rješenje dovodi do izopačenog zaključka da čovjeka treba žrtvovati Bogu. Pogreške takve teologije ponavljaju se i u današnjim teologijama. One se moraju popraviti ne pogrešno shvaćenim načelom da je Bog iznad čovjeka i čovjekov gospodar, i da on stoga ima sva vlasnička prava nad njim, tako da od njega može raditi sve što hoće. Bog je spasitelj i stoga s čovjekom ne može raditi sve, nego samo ono što je dobro. U Isusu Kristu postalo je jasno daje Božje dobro čovjekovo dobro. Job se s pravom bunio i borio protiv pogrešne teologije i pobijedio. Njemu je Bog, unatoč svojoj tajanstvenosti, pravedan i jedini spasitelj.

Bog djeluje u povijesti, ali skriveno. Čini se da se on katkad povlači iz nje. Zato se u njoj izmjenjuju svjetlo i sjena, koji jednako padaju na čovjeka. Svjetlo privlači Bogu, a sjena navlači mrak i pometnju, koji, kao i Izraelcima, postaju zaprekom vjeri. Tada ljudi tjeskobno pitaju: „Gdje je Bog? Što radi Bog?” Na to su mogući različiti odgovori, ali svi su prožeti nekom sumnjom koja je razorna za vjeru. Sumnja, naime, nije sposobna odlučno i potpuno pokrenuti ljude prema Bogu. To je stanje bremenito velikim posljedicama koje se poistovjećuju s iznijansiranim stupnjevima i oblicima indiferentizma. Ti odgovori u Bibliji idu od mrmljanja u pustinji do Koheletova skepticizma. „Ako je Jahve s nama, zašto nas sve ovo snađe?... A sada nas je Jahve ostavio, predao nas u ruke Midijancima" (Su 6,13). U drugoj prigodi Izraelci viču: „Zašto spavaš, Gospodine? Probudi se!" (Ps 44, 24 — 27). „Jahve me ostavio, Gospodin me zaboravio" (Iz 49,14). Neshvaćanjem Božje akcije u povijesti Židovi su u njezinim obrtima, naglim, neočekivanim i nepoželjnim po sebe, nalazili sablazan za vjeru. Kada je god. 609. Josija, koji je inače bio dobar i proveo religioznu reformu, u borbi između egipatskog faraona Neka i Asiraca nespretno stao na stranu Asiraca i poginuo kod Megida, a narod potpao pod egipatsko ropstvo, nastala je u narodu sablazan za vjeru. Trideset je godina poslije Nabukodonozor opustošio Jeruzalem, razorio Hram, deportirao narod. To je Izraelcima bila još veća sablazan. Ti i takvi slučajevi, kojih je inače mnogo, kao da su demantirali ponovljena obećanja spasenja, izbor, Savez i vjeru u nerazorivost Jeruzalema, kao Božjeg grada, i Hrama, kao Doma Gospodnjega. Izraelcima se, izuzevši proroke, učinilo da je Bog postao nevjeran svojim obećanjima i ostavio svoj narod „na cjedilu". Razumljivo je da im tako shvaćen Bog ne treba. Stoga im se lako nametnuo religiozni indiferentizam prema njemu i očijukanje s drugim bogovima. Tu je, očito, bila pogrešna slika Boga. U njemu se htjelo vidjeti jakog slugu koji je radi ljudi, a ne mudorga, moćnoga i dobroga Boga koji spašava čovjeka. Izrael je kratkovidno i egoistički promatrao Božju spasiteljsku akciju u povijesti. Upravo zbog toga povijest je spasenja bila izgledom povijest nespasenja ili povijest suda. Bog je kroz nju spašavao Izraelce i odvrćao ih od stranputica i slijepih ulica. Put k cilju išao je drugim smjerom i vodio Kristu u kojem je ostvareno obećanje spasenja. K njemu se moglo doći samo vjerom i nadom. I novozavjetni narod Božji zapada u istu kušnju. Uskrsnuće je otvorilo put spasenju. Put se odužio. Kadšto se čini da on vodi natrag. I tu su jedini izlaz vjera i pouzdanje u Boga. Ali to, s obzirom na dane okolnosti, nije lako smoći. Zato je indiferentizam ne samo moguć nego i nametljiv.

Bog je uvijek veći. Čovjekove ga sile ne mogu obuhvatiti. Proroci, kao Božji poslanici, upozoravaju da Bog kaže: „Moje misli nisu vaše misli, i ni moji putovi nisu vaši putovi" (Iz 55,8). Čovjek ne može shvatiti ni što Bog hoće, ni tko je on. Zato su Božja obećanja pogrešno shvaćena. Bog, budući da nadilazi čovjeka i njegovo shvaćanje, djelujući na neočekivan i otajstven način, uvijek iznenađuje čovjeka. To čovjeka zbunjuje. Koliko je teško u tom pogledu pomiriti Boga i čovjeka,

urazumiti čovjeka da shvati Boga, pokazuje napor proroka. Jeremija je ostao sam suočen sa zidom neshvaćanja. Izrael je kao narod stalno bio u oporbi s Bogom. Uporno je Božje spasenje shvaćao prema svojim idejama, a ne prema Božjim, a to znači u obliku posjeda, bezuvjetne zaštite i pobjede nad neprijateljima. Samo je neznatan ostatak naroda shvatio Božju riječ i razumio njegovo djelovanje. Ostali je narod ostao skeptičan i ravnodušan prema Bogu. To je prirodan zaključak, iako su posrijedi Božja pedagogija koja ljude vodi k interiorizaciji i duhovnosti vjere, i osposobljavanje za prihvaćanje vrijednosti većih od zemaljskih, materijalističkih. Tu je indiferentizam posljedica pogrešnog shvaćanja Boga i njegovih obećanja. U tome je najviše sudjelovala narodna religiozna elita: pismoznanci, farizeji, kraljevi i svećenici. Samo hrabri idu preko toga dalje i kroza sve teškoće živeći od nade da će Bog, unatoč svemu što se sručilo na izabrani narod, ipak taj narod spasiti. Međutim, to čine samo malobrojni. Ostali su podlegli nevjeri i indiferentizmu. Stoga je Krist, kada je došao sa svojim spasenjem, našao malo pravog odziva. Narod ga je uporno htio učiniti onime što je on želio, a ne onim stoje Krist bio i htio ostati. Tako je to kroza svu povijest.

Mora se priznati da i novost Božje poruke djeluje šokantno na stari svijet, tradicionalno shvaćanje, stabiliziranu kulturu i uhodane strukture. Ona to čini uvijek i svuda i zbog toga se gotovo nužno proglašava „ludošću“ i „pijanstvom“ kao na Duhove. Njezina „neobičnost“, „nenaviklost“, „stranost“ i rijetkost potiču na uvjerenje da je doista riječ o ludosti. Pomiriti to dvoje i premostiti poruku i ljude svake kulture i vremena, to zahtijeva stalno bdijenje i uvažavanje svih elemenata i konkretnog čovjeka i istine poruke, da ona, iako je u sebi nadnaravna, ipak ima oslonac u čovjekovu razumu, umnovoljnoj i osjećajnoj strukturi, tako da ostane Božja mudrost, a ipak ne bude „Judost svijetu“. Daje to moguće, jasno je potvrdio sv. Pavao, koji je tako vjerno propovijedao poruku, a tako snažno uvjeravao ljude u nju, da su za njim nicali kolonije neba u Galaciji, Frigiji, Ahaji, Solunu, Korintu...

Teškoću čovjekovoj vjeri u Boga, bez sumnje, zadaje misterij koji je u današnjem sekulariziranom svijetu vrlo diskreditiran. Kada se o njemu govori, ne može se računati na određenost i matematičku, logičku i eksperimentalno—pozitivističku preciznost. Tu uvijek ima mjesta nejasnoći, pa stoga i sumnji koja više pogoduje indiferentizmu nego odlučnom prihvaćanju misterija vjere. No tom prihvaćanju nije, ipak, najveća prepreka sam misterij, nego ideologija koja uvijek prati sve religije i koja se lako može prepoznati kao laž, pretjeranost, nemoral. Oni izazivaju razum na pobunu i odbijanje samog misterija zbog njegove povezanosti s religioznim nastranostima.

O Bogu svatko govori i zato je on svakakav. I samo je znanje o njemu opasno. Ne po tome što je znanje, nego zato što se lako apsolutizira i ne ostaje otvoreno prema drugim vidicima. Kada Bog prestane biti tajna, postaje idol. I ako Bog svakoga dana ne iznenađuje, onda je on ljudsko iznašašće i stvor, a ne Bog. Zbog toga mnogi pa i teološki sustavi, pošto su jednom poslužili oblikovanju svijeta, struktura i odnosa u njemu, svojim petrificiranjem i ukočenošću onemogućuju puniju i istinitiju objavu Boga, koji se objavljuje u svakom vremenu. Ljudi ne bi imali što protiv misterija, nego protiv racionalističkih formulacija misterija. Pretjerani racionalizam i znanstveni rječnik u propovijedanju misterija stvaraju velike probleme. Povrh svega, činjenica je, kojoj je geneza sasvim zamršena, da svaki pokret današnjeg mišljenja sve više nastoji uzeti Bogu njegove atribute da bi čovjek postao njihovim vlasnikom.

Moderni svijet, uz to, stalno obnavlja optužbu protiv Boga, koja se temelji na moći zla u svakom obliku u današnjem svijetu. Nasilja i nepravda sve je više. Prema njima Bog se čini smiješnim. Goleme katastrofe, glad i stradanja nevinih ljudi radikalizirali su, posebno u posljednje vrijeme, problem teodiceje, kako se ta zla mogu događati pokraj Božje svemogućnosti i ljubavi. Odgovori ljude više smućuju nego uče. Nije dovoljno reći da su ta zla plaća za slobodu koju je Bog dao čovjeku i da će u drugom svijetu biti kompenzirana.

Nadalje, od prapočetka do danas uvriježeno je u teologiji utilitarističko shvaćanje Boga. Od njega su болоvali Židovi kroz cijelo vrijeme svoje povijesti, a još i danas prevladavaju utilitarističke kategorije kojima se opravdava Bog i vjera. Potreba je za Bogom bijedna, ako se Bog shvati kategorijom „korisnoga“. U vezi s tim potrebna je teološka reinterpretacija Boga. Mnoga su Božja imena u odnosu s interesima koji su bili u igri u određenom času povijesti. Teologija lako postaje ideologija i počne legitimirati i opravdavati interese ili sisteme vladajuće grupe. Bog je iznad koristi. Zato treba govoriti o njegovoj „nekorisnosti“ u pogledu čovjeka i društva. Bog je s onu stranu korisnoga i nekorisnoga i tamo ga treba tražiti. On je dar. Bog nije onaj koji nam daje ono što mi zamislimo ili potrebujemo. Njegov odgovor nadilazi svako čovjekovo očekivanje. Upravo u vezi sa svim tim očito je došlo do krize religioznog govora. Ono što se u ime vjere kaže ne stoji na visini događaja ili se upotrebljava jezik koji ne kaže ništa ili vrlo malo. On jednostavno zaostaje za razvojem čovjeka, njegove kulture i napretka uopće. Nove životne situacije zahtijevaju nove odgovore. Zbog nedostatka i neprikladnosti jezika, i stvari i Bog postaju mutniji, a time i manje zanimljivi i poželjni. I tu vrijedi: *Ignoti nulla cupido*. Ako se u rješavanju novih situacija i problema jednostavno primjenjuju stari odgovori, izvještale formulacije i zastarjele strukture, promašuje se svrha odgovora. Naime, ako su određene situacije, krize i pitanja uopće nastali poslije već gotovih starih odgovora, onda ponavljanje tih odgovora još više povećava prijašnje stanje i uvjerava da pravih odgovora i nema ili, barem, da ih ne treba tražiti na toj strani.

Kriza pogađa govor i propovijedanje i crkvenog učiteljstva, ili zato što govori neprikladno i nerazumljivo, ili stoga što kasni s odgovorom. Jer, „ako trublja daje nejasan glas, tko će se spremiti za boj!“ (1 Kor 14,8). Crkveni je govor uopće zastario i ideologiziran. Katkad više štiti sustav moći u Crkvi, koji je dominantan, nego slobodu Duha. Stoga kroz današnji crkveni govor Bog ne dolazi jasno do riječi. Krizom jezika vjere dolazi se, iako neopravdano, do krize same vjere, a po tome do krize crkvenog stanja. Moraju se uzeti u obzir povjesnost jezika i vjere i same kršćanske vjere.³ Ukratko, današnjem bi čovjeku na Kristovo pitanje: „A vi što kažete, tko sam ja!“ (Mk 8,29; Mt 16,15; Lk 9,20) trebalo odgovoriti njegovim jezikom. „Nema žive vjere bez jezika vjere.“⁴ Inače je spriječen ili bar više—manje otežan kontakt između Boga i čovjeka. Pogotovu jezik „misterija“ nije prilagođen za komunikaciju s nekršćaninom.

³ Usp. E. SCHILLEBEECKX, „Krise der Glaubenssprache als hermeneutisches Problem“, u *Concilium* br. 9/1973., str. 322.

⁴ E. SCHILLEBEECKX, nav. cl., str. 325.

Propusti religije

Ako religija ozakonjuje nepravedne strukture i vlast čovjeka nad čovjekom, onda zbunjuje. Iako takva religija, s obzirom na svoju praksu, nije legitimna, ona zavodi ljude na stranu, i oni se okreću od religije uopće, jer jednostavno misle daje religija to stoje zapravo izopačuje i što se nezakonito poziva na nju.

Nemoć religije ovakve kakva je danas i kakva je bila i prije, u individualnom i u društvenom životu, dovodi ljude do napasti i uvjerenja da ona ne može ništa promijeniti. Dobiva se dojam da se sve u svijetu događa kao da Boga nema. U individualnom životu nema razlika između vjernika i nevjernika. Ne vidi se lako ima li u vjericima neke snage koja bi mogla utjecati na pozitivne promjene svijeta. Ilije nema ili je takva da nikoga ne može uvjeriti u potrebu da se obraća na religiju.

Opće je držanje u svijetu da velike religije nisu kadre promijeniti svijet na bolje. Iako su javne i rasprostranjene širom svijeta i povijesti, nisu spriječile tragično otuđenje osoba, naroda i klasa. Zakoni se političkoga, društvenog i gospodarskog života, čini se, temelje na načelu interesa, individualnih i skupnih, a religija ne pokazuje nikakvu povijesnu snagu koja bi te zakone mogla promijeniti. Unatoč povijesnoj nazočnosti, pa i šansi, ne vidi se da je religija oblikovala svijet i povijesti dala novo lice. Nije samo sablazan u tome da su i vjernici krivi za to stanje. Ni samo kršćanstvo ne pokazuje ništa novo niti začuđuje svijet, a moralo bi. Kršćanski se život jednostavno pokazuje nedjelotvornim u promjeni svijeta i u njegovoj izgradnji. To logično rađa indiferentizam prema religiji, koji nije svojstven samo ateistima nego i vjernicima. Priznavanje Božje opstojnosti može biti potpuno jalovo, jer mnogi svojim praktičkim držanjem niječu Božju vrijednost. Bogom se tumači svijet, ali se njime ne mijenja. To je Bog filozofije nasuprot Bogu religije koja bi morala prožimati sav život i upravljati njegovim promjenama do dovršenja svijeta. Ljudi koji teoretski priznaju Božju opstojnost, ali Boga ne smatraju nekom vrijednošću, nazivaju se praktičkim ateistima. Mala je razlika između ateizma koji niječe Božju opstojnost i onoga koji je priznaje, ali ne vidi u Bogu nikakvu vrijednost.

Nemoć je vjernika očita, i to u mnogima pobuđuje sumnju u vrijednost Boga i vjere. Iskustvo dokazuje da su na mnogim stranama crkvene institucije s većim uspjehom zamijenjene svjetovnim i daje čovjek time postao svjesniji svoje doraslosti i sposobnosti da sam stvara povijest i rješava probleme koje su prije rješavale crkvene institucije, ali s manje, uspjeha nego to čine današnje profane institucije.

Još je gore što indiferentni svijet uopće ne zanima dijalog s religijom. Zbog toga se postavlja pitanje je li današnja slika svjetskih religija, pa i kršćanstva, autentična. Problemi koje su pokazali teistički i ateistički indiferentizam upozoravaju da ni u Crkvi nešto nije u redu. Potrebno je dublja-analiza i ispitivanje problema. Crkva i radi istine i radi ljubavi prema ljudima mora na njih odgovoriti jasnijim naukom i besprijekornijim životom. Sve religije imaju ispitati savjest i u pogledu onoga što nude i onoga što ne nude. Svijet je iskočio iz tračnica, ne može se vratiti nazad; a ne može se ni kako mu drago kretati naprijed.

Osim toga, u mnogo slučajeva događaji pretječu Crkvu. Često probleme i potrebe drugi zapaze prije i prije ih počnu rješavati, štoviše, i bolje nego Crkva. Ona se obično i nespretno uključuje u njihovo rješavanje. Nespretni, zakašnjeli i nikakvi angažmani religije u krizama ili razvojnim etapama umanjuju vjerodostojnost vjerskih institucija, a time i vjere. To izaziva sumnje u bažansko podrijetlo i poslanje

određene religije. Jednako tako i u sposobnost da uči i vodi ispravno. Poslovična je odanost Crkve starim formama mjesto dinamici života. Tu prije svega dolazi do gubljenja identiteta same Crkve. Često se čuje geslo: „Krist da, Crkva ne!“ Niti je mala niti je bezrazložna suprotnost religiozne svijesti i institucije. Govori se i o kršćanima bez Crkve. Efemernost je takvih kršćana nesumnjiva, ali je njihov protest značajan.

Uz to, u samoj je Crkvi prisutna i aktivna divinizacija njezinih službenika. Sve se više u njoj smanjuju razlike između Boga i ljudi: između Božje istine i mišljenja crkvenih službenika. Ta idololatrija pogađa Boga, pomračuje njegovo lice i slabi njegovu privlačnost uljudi. Ona nije mali razlog velikom vjerskom indiferentizmu.

Divinizirani službenici i ideologizirana Crkva poseban su razlog indiferentizma intelektualaca. Njima je neshvatljivo i neprihvatljivo da se crkveni učiteljski ugled nezakonito i nestručno prenosi na znanstveno područje i njime pobijaju, osuđuju i pogrešnim proglašavaju nepobitni znanstveni rezultati stručnjaka. Takav postupak uvjerava da se od čovjeka traži da ostavi i zabaci razum kako bi mogao biti dobar vjernik, iako je ipak upravo razum jedan od kriterija vjere. Vjera mora bezuvjetno biti „rationabile obsequium“ (Rm 12,1), bez čega ne može biti ni odrasla ni razumna čovjaka. Vjera kojoj se mora žrtvovati razum nije ni razumna, ni opravdana, ni prihvatljiva.

Katkad nekršćanska praksa, posebno vodećih u Crkvi, koji svoje ljudsko pretvaraju u božanski autoritet, neposredno izaziva ateističku reakciju u ljudima, kojoj je posljedica praktički indiferentizam.

Razumnim je ljudima nepodnošljivo prihvatiti praktičku „nepogrješivost“ svakoga višeg. Unatoč teoretskom stavu da nitko nije nepogrešiv, praktički „nepogrešivost“ nije moguće staviti u pitanje. Gotovo sve rasprave završavaju s pravom viših na monopol istine i pravde. To živcira razumne ljude. Oni nemaju ni vremena ni volje ispitivati vjeru u ime koje se ta zabluda brani i tumači, pa da onda istinitost vjere luče od grijeha ljudi koji predstavljaju crkvenu instituciju i vjeru. Tu nije u pitanju teorija. Teoretski je samo papa neprevarljiv, i to kada govori „ex cathedra“, ali je u svagdašnjem postupku „neprevarljiv“ svaki viši u Crkvi. I protiv njega nitko ne može imati pravo. A koliko ima samo odluka i sudova viših u ime Boga koji su protiv razuma, slobode savjesti i morala! Treba li poniziti čovjeka i prisiliti ga da se ne služi razumom kako bi mogao vjerovati u Boga? Kako od ljudi očekivati da ne budu indiferentni prema takvoj mudrosti, pravdi, slobodi i vjeri? Nije problem crkveni autoritet po sebi nego način kako se obavlja. Neumorno poistovjećivanje ljudskog i božanskog izaziva otpor u obliku nevjere i indiferentizma. To stanje otežava nepriznavanje činjenice zatajenja crkvenog autoriteta, iako je najosnovniji i najradikalniji zahtjev kršćanstva obraćenje, koje u ispovijedi poprima oblik opće i bezuvjetne crkvene samokritike. Crkva je toliko jaka da bi se smjela nje bojati, jer je ona čini uvijek jačom, a ne slabijom. Šteta je ako Crkva od krize ne bi pravila šansu, nego mjesto toga reagirala restauracijom i konzervativizmom. Evanđelje ima snagu da oblikuje budućnost, samo ako mu to ne priječe strukture, mentalitet i dogme koje to nisu.

Crkva kadšto slabo čuva svoj autoritet. Istina i on stoje u napetosti, a katkad i u suprotnosti. Crkva, ako i pokušava u tome nešto ispraviti, oteže s obnovom koju je inače sama programirala. Sve se nekako obavlja u starim strukturama u koje se bitno ne dira, iako nije moguće novo vino ulijevati u stare mjehove. A bez obnove Crkve, njezinih struktura i života nema druge, nove slike. Stara je slika kritički

ocijenjena kao izvor i razlog indiferentizmu. Ona ne može istodobno poslužiti de-tronizaciji indiferentizma, koji je dobrim dijelom zbog nje i nastao. Naime, indiferentizam je postavio mnoga pitanja koja nisu riješena. A bez toga mu nema lijeka. Indiferentizam se odnosi na *određenu sliku* kršćanstva, koja današnjem svijetu ništa ne kaže i ništa ne daje. Treba postaviti pitanje autentičnosti te slike i uspostaviti zahtjev da se kršćanstvo u sklopu nove situacije, koja pothranjuje indiferentizam, iznova premisli na osnovi svojega izvora.

Čovjekov stav i položaj

Vjerski indiferentizam uvjetuje i sam čovjek onime što misli i što radi ili ne misli i ne radi, a trebalo bi da to čini. On je postao sve površniji u mišljenju. Razvučen i napet problemom opstanka ili jednostavno zahvaćen željom za što obilnijim posjedovanjem i uživanjem materijalnih dobara, nema vremena ni misliti. Kako god uzima konfekcijsku hranu i odjeću, tako sve nekritičkije konzumira gotove ideje, poglede i sudove. Učiteljevanje racionalista i pozitivista, Nietzschea, Darwina, Marxa, Sartrea i drugih ostavilo je velika traga u dušama modernih ljudi i njihovim nazorima i ponašanju. Vjera, kao nešto razumno, ima sve manje šanse stoje razum neaktivniji i nekritičkiji.

Čovjek sve više otkriva svoje lice u zrcalu svijeta. Njegova ga djela i dostignuća navode na pomisao kako zapravo sve što se Bogu pripisuje potječe od čovjekova mišljenja i čežnje. Sve što se pripisuje religiji zapravo je ekstrapolacija frustriranih čovjekovih nagona. Ta redukcionistička psihologija pruža podlogu masovnom indiferentizmu. Moral je laiciziran. Nitko ga više ne osniva na Bogu. Svijet je postao strahovito bezbožan, pri čemu teoretski ateizam nije najgori oblik.

Razni indiferentizmi svoj nastanak i opstanak zahvaljuju i crkvenim devijacijama, teoretskim i praktičkim, koje se uporno žele opravdati Bogom i Evanjem. Poznato je da se Marx nije bavio naravi religije, nego isključivo njezinim društvenim učincima. I tako je, imajući u vidu vjersku praksu ondašnjih kršćanskih upravljača, stvorio jednostran i pogrešan sud o religiji u sebi. No, bez obzira na teoretsku neispravnost toga suda, posljedice su nekršćanskog života kršćana uvjetovale i ateizam i indiferentizam stotina milijuna ljudi. Istina nije bezoblična, i baš današnji njezin oblik zbunjuje i smućuje.

Indiferentizam je praktički ateizam. On se temelji na svim pretpostavkama ateizma, samo što na njima izričito ne inzistira niti ih javno ističe i obrazlaže. To je najradikalniji oblik ateizma. U vezi s tim J. B. Lotz veli: „Nietzsche je strašno trpio za svoje nijekanje Boga; ne mali broj suvremenika živi, naprotiv, bez Boga i ne osjeća da mu nedostaje nešto kapitalno važno; oni su kao slijepi sučelice Bogu, kao nesposobni da ga nađu, kao bez organa za njega. Taj je činjenica, taj ateizam koji se sastoji u neosjetljivosti prema Bogu, mnogo teža.”⁵ Sam ateizam nije uopće toliko opasan za vjeru koliko indiferentizam, jer je ateizam pretežno drugi put k tajni koja se zove Bog, kritika onoga što je religiozni razvoj do sada postigao. Ateist nije slučajno postao takav, a još manje indiferentist. Oni imaju nutarnje i vanjske razloge zašto su došli u to svoje stanje.

⁵ J. B. LOTZ, „L'ateismo come sfida ai cristiani”, u *Psicologia dell'ateismo*, Roma 1967., str. 34.

„Religiozni indiferentizam nije samo osobno držanje nego i društvena situacija, duhovni ugođaj u kojem razgovori, nastojanja, planiranja, studije, odluke, zakonodavstvo itd. tako idu naprijed kao da pitanje Boga uopće ne postoji. Osobni i društveni indiferentizam međusobno se uvjetuju.“⁶ Crta između ateizma i religije sve manje ide između ljudi, a sve više kroz njih. Postoje mnogi vjernički nevjernici. Ti ljudi ne govore protiv vjere, ali rade ili se drže protiv nje. Različiti su oblici te nevjere: nedostatak oduševljenja, sumnjičenje, napasti, prigovaranja... U životu se na stotine načina susreće izjava: „Bog me ne zanima.“ U nekim se društvima Bog progoni, a u još brojnijim ne progoni, nego jednostavno isključuje iz svega života, javnog i privatnog. Prema tome, indiferentizam ne spopada samo ateiste, nego i sve

druge ljude koji premalo ili nimalo ne pokazuju zanimanje za religiozna pitanja. Tu je moguć velik dijapazon koji doseže svoj vrhunac u potpunom nedostatku religioznoga nemira.

Zaključak

Religiozni indiferentizam nije površna i prolazna pojava, nego refleks opće, objektivne i subjektivne, situacije. On je „znak vremena“. Izrastao je u svjetski značajan fenomen. Nije više nikakva iznimka, nego masovna pojava koja se utvrđuje stotinama razloga i uvjeta, na prvome mjestu zahtjevom znanstvenog napretka i novoga, takozvanog, humanizma, koji na moderan jezik prevodi praiskonsku težnju čovjeka da bude kao Bog.

Svijet i ljudi u njemu prolazeći kroz vrijeme suočeni su s problemima koje religija ne rješava ili uopće nema snage da ih riješi. Stoga se uvriježila autonomija profanoga reda i njegovih vrijednosti. Ako je zanos za te vrijednosti toliko velik da postaje jednostavno vjera, on se prema van očituje u borbenom stavu prema vjerskim vrijednostima. U tom indiferentizmu stoji zapravo vjera nasuprot vjeri, i to u stadiju kada misle da jedna drugoj nemaju više što kazati.

Činjenica je da ljude danas više privlače ljudske nego religiozne vrijednosti. Odakle ravnodušnost prema religioznim problemima? Odgovor na to ne treba tražiti samo u ljudi u svijetu nego i u Crkvi. Ljude je teško, ako ne i nemoguće, ikakvom teorijom ili logikom dokaza izvući iz indiferentizma. To je moguće samo svjedočanstvom života vjernika. U njemu leži pokretačka i preokretačka snaga i kvasac koji mogu preobraziti svijet.

Očito je da ateizam nije čega Boga kakva ga predstavlja religiozna praksa. Ljudi su u religijama tako ocrnili, zamračili i ogadili Boga da drugi izvana ne vide u njemu nikakve vrijednosti i stoga se logično odaju indiferentizmu spram njemu i religiji uopće. Kada bi se uklonili svi razlozi i uvjeti indiferentizma, kao najradikalnijeg ateizma, postalo bi jasno daje kritika religije maska straha, maska gospodarenja i maska mržnje. Ovako pak ima izgovor, a i razlog da ne bude samo to.

Religiozni je indiferentizam opasno zaprijetio čovječanstvu. Neki vele da njegovo vrijeme tek dolazi, i da se to može nazvati već sada „postreligiozna i postateistička“⁷ epoha.

⁶ J. GIRARDI, „Reflexionen über die religiöse Indifferenz“, u *Concilium* br. 3/1967., str. 198.

⁷ R. GIBELLINI, „Al di là dell'ateismo“, u *Concilium* br. 5/1983., str. 160.

Indiferentizam je danas vrlo značajna pojava koja je nastala i koju uzajamno podržavaju određena ateistička teorija i praksa. Jedna drugu sve više obogaćuju, sve više učvršćuju i čine otpornijom na sve teoretske protudokaze. Naime, zbog njih indiferentizam nije ni nastao. On se može rastočiti samo otklanjanjem pojedinih pogodnih uvjeta i duhovna ozračja u kojem sada jest, ponajprije autentičnim svjedočanstvom vjerskoga života. Ako se to ne učini, pa ovaj svijet ne spasi vjera u Boga, uništiti će ga indiferentizam prema njemu i vjera u strojeve, ideologije i bogove koje je sam stvorio.

BIBLISCHE UND KIRCHEN-MENSCHLICHE BEDINGTHEITEN DES RELIGIÖSEN INDIFFERENTISMUS

Zusammenfassung

Indifferentismus ist mehr eine geistige Strömung als ein einheitliches Ideensystem, das, abgesehen von der Gottesexistenz, weder in Gott noch in Religion einen Wert sieht, und sich infolgedessen auch so verhält. Gemäß dem biblischen Zeugnis ist der Indifferentismus der ständige Begleiter der Menschheit von den allerersten Anfängen an. Den Indifferentismus gibt es in allerlei Arten und Schattierungen. Hier und da dringt er mehr oder weniger ins Bewußtsein und formt mehr oder weniger ausgeprägt die Geschichte und die Zivilisation. Seit der Aufklärung versucht er sich auch wissenschaftlich zu rechtfertigen, indem er versucht, die Ausschließbarkeit von Glaube und Wissenschaft zu begründen und so für sich den Boden schaffen zu können.

Die Möglichkeit des Indifferentismus liegt allgemein in der Menschennatur. Wissenschaftlich ist die Gottesexistenz weder zu beweisen noch zu widerlegen. Die Annahme oder Ablehnung Gottes liegt in der Entscheidung, die der Mensch aufgrund der ihn bewegenden Motive trifft. Und aufgrund dieser Motive glaubt einer oder lehnt den Glauben ab.

Die Motive, die einen dazu bewegen, sich für Atheismus oder Indifferentismus zu entscheiden, haben hauptsächlich ihren Grund in der falsch-verstandenen Transzendenz Gottes, der sich der Mensch vergeblich bemächtigen möchte. Da dies ihm nicht gelingen kann, schafft er sich ein einseitiges und zugleich fasches Urteil, das dann folglich verabsolutisiert wird. Insbesondere wird das Mysterium Gottes, die Abwesenheit und Verborgenheit Gottes in der Geschichte, das Schweigen Gottes angesichts so vieler Ungerechtigkeiten, Gewalttätigkeiten und des Elends unschuldiger Menschen falsch verstanden. Infolgedessen wirkt auch ein Gott mit seiner Botschaft leer und mißverständlich, und vor allem dann, wenn die theologische Ausdrucksweise ungeeignet, veraltet oder ideologisiert wirkt. Das falsche Gottesbild, das man geschuldeter- oder ungeschuldeterweise mitbringt oder erbt, führt in den Atheismus und Indifferentismus. Die anderen Motive für den Indifferentismus stammen hauptsächlich von der Wirkungslosigkeit und Inkonsequenz der Religion in der Praxis. Orthopraxis hat größeres Gewicht als Orthodoxie. Daher gilt auch im Leben der Grundsatz: Es wird gelebt dasjenige, was geglaubt und nicht was gepredigt wird. Die religiöse Inkonsequenz ist der beste Nährboden für den Indifferentismus und Atheismus. Ungerechte religiöse Strukturen, die Herrschaft über andere, die Vergöttlichung von Personen oder Ämtern, die Unfähigkeit der Religion, neuen, freien und gleichberechtigten Menschen zu schaffen, vermindern die Glaubwürdigkeit der Religion und gefährden den Glauben in ihren göttlichen Ursprung.

Der religiöse Indifferentismus ist zu einer Massenbewegung und einem Weltproblem geworden. Er ist die radikalste Form und Gestalt des Atheismus. Seine Zeit ist nicht vorbei, sondern erst im Kommen, wenn die ihn verursachenden und ermöglichenden Motive nicht beseitigt werden.